

*В.М. Бовсунівський,
старший викладач, методист
лабораторії методичного забезпечення
КЗ «Житомирський ОІППО» ЖОР,
кандидат педагогічних наук*

Вивчення мистецьких дисциплін у 2018 –2019 навчальному році

Одним з головних завдань сучасної школи є створення такої системи навчання і виховання, яка б забезпечувала освітні потреби кожного учня відповідно до його нахилів, інтересів, можливостей, де пріоритетним буде виховання загальнолюдських цінностей особистості (доброти, милосердя, толерантності та ін.), стимулювання її внутрішніх сил до саморозвитку і самовиховання.

Згідно з новим Законом «Про освіту», Концепцією Нової української школи в новому навчальному році розпочинається упровадження нового змісту освіти, який заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві.

У змісті дисциплін, що реалізують освітню галузь «Мистецтво» у початковій школі, провідна роль належить активній художній діяльності і творчому самовираженню учнів у сфері мистецтва. Основними завданнями у початковій школі є пробудження в учнів інтересу до мистецтва, залучення до художньо-творчої діяльності в музичному, образотворчому, хореографічному, театральному видах мистецтва.

Саме на мистецьких уроках можна створити таке культурне середовище – сукупність матеріальних і духовних факторів та засобів, яке сприятиме розв'язанню освітніх завдань, спрямованих на інтелектуальний, художній і творчо-практичний розвиток кожного учня.

Формування нового покоління дітей і підлітків нового тисячоліття неможливе без мистецтва, яке стає органічною складовою загальної середньої освіти. В Законі України «Про освіту» зазначається, що метою повної загальної середньої освіти є різнобічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності. Ця мета реалізується і через мистецьку освіту, яка перебуває в періоді реформування і оновлення.

У 2018–2019 навчальному році мистецька освіта реалізується через навчальні предмети «Мистецтво» (1 клас), предмети «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво» (в початковій школі 2–4 класи та базовій основній школі 5-7 класи) та інтегрований навчальний курс «Мистецтво» (в основній

школі та старшій школі 8-9 класи), інтегрований навчальний курс за вибором «Мистецтво» (в старшій школі 10 клас), «Художня культура»(11 клас).

Початкова школа

Вчителі мистецьких дисциплін початкової ланки повинні орієнтуватися на основні компоненти Концепції Нової української школи, серед яких:

- новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві;
- орієнтація на потреби учня в освітньому процесі;
- наскрізний процес виховання, який формує цінності;
- педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками.

Серед чинників, які забезпечують якість початкової ланки загальної середньої освіти наступні:

- повне і своєчасне охоплення навчанням усіх дітей молодшого шкільного віку;
- різнобічне використання досягнень дошкільного періоду;
- осучаснення та оздоровлення освітнього середовища;
- впровадження методик особистісно і компетентісно зорієнтованого навчання, виховання і розвитку молодших учнів;
- технологічність методик навчання;
- моніторинговий супровід освітнього процесу;
- адекватна підготовка педагогічних кадрів тощо.

Мистецька освітня галузь в **1 класі** реалізується через інтегрований курс «Мистецтво», що включає предмети вивчення за окремими видами: **музичне мистецтво, образотворче мистецтво**, за умови реалізації упродовж циклу навчання всіх очікуваних результатів галузі.

Викладання цього курсу може здійснюватися одним або двома вчителями, які мають працювати узгоджено за єдиною програмою (кожен по 1 годині на тиждень), відповідно реалізуючи на своєму уроці домінуючу лінію (музичне або візуальне мистецтво). Таким чином, вчителі мають послідовно, доповнюючи один одного, розкривати спільну (а для учнів – єдину) тему. Такий підхід не має нічого спільного з викладанням бінарними уроками, на яких присутні два (і більше) вчителі разом. У процесі вивчення даного предмета методично доцільним є формування шкільного розкладу уроків таким чином, щоб музичне мистецтво викладалося першим, щоб уникнути ілюстрування, нав'язування музичних образів творами візуального мистецтва.

Метою навчання мистецтва у 1 класі початкової школи є всебічний художньо-естетичний розвиток особистості дитини, освоєння нею культурних цінностей у процесі пізнання мистецтва; формування ключових, мистецьких предметних та міжпредметних компетентностей.

Головні завдання навчання мистецтва у 1 класі початкової школи:

- збагачення духовного світу учня / учениці під час сприймання

мистецтва та художньої творчості; виховання пошани до національної і світової культурної спадщини;

- набуття досвіду творення художніх образів через опанування елементарними мистецькими (*музичними, образотворчими*) вміннями; розвиток загальних і спеціальних мистецьких здібностей;

- розкриття творчого потенціалу особистості; стимулювання художньо-образного мислення, художніх інтересів; виховання естетичного смаку; сприяння творчому самовияву та розвитку індивідуального стилю учня / учениці через мистецтво;

- розвиток уміння інтерпретувати твори музичного та образотворчого мистецтва, висловлювати враження та особистісне ставлення до них; засвоєння початкових знань про види мистецтва, особливості їхньої художньо-образної мови, зокрема у взаємозв'язках;

- формування вміння презентувати й оцінювати власну творчість, плекання потреби у самовдосконаленні;

- формування вміння взаємодіяти з іншими навчальними курсами через мистецтво, виявляти зв'язки мистецтва з природним і соціокультурним середовищем;

- виховання здатності застосовувати мистецтво для отримання задоволення та емоційного самопізнання.

Реалізацію поставленої мети і завдання слід здійснювати через викладання двох складових інтегрованого курсу «Мистецтво», а саме: **музичне мистецтво** (1 година), **образотворче мистецтво** (1 година) та за **змістовими лініями**: «сприймання та інтерпретація мистецтва», «художньо-творча діяльність», «комунікація через мистецтво», які окреслюють одну з моделей досягнення загальних цілей освітньої галузі та розкривають основну місію загальної мистецької освіти.

Вчитель мистецтва в 1 класі повинен пам'ятати, що початок навчання у школі – визначний момент у житті дитини, який кардинально змінює весь спосіб її буття. В основі навчання молодших школярів перебуває взаємодія дітей і дорослих – гра, спільна праця, пізнання, спілкування. Поступово дитина стає активним учасником цього процесу. Вона спільно з учителем визначає мету, відкриває нові знання, засвоює навчальні дії, експериментує, несе відповідальність за свою роботу. Тож, важлив одразу уникнути авторитарного впливу на особистість дитини, встановити й підтримувати добрі стосунки, довіру у спільній діяльності.

Рушійною силою навчання молодших школярів 1 класу постають пізнавальні інтереси. Будь-яка діяльність передусім має викликати в учнів певну зацікавленість.

На уроках мистецтва доцільно використовувати роботу в малих групах, командну та індивідуальну творчу роботу школярів. Відчуття спільноти створює в учнів 1 класу бажання вимагати, щобінші були відповідальними за поведінку, навчання, повагу та доброту.

Вивчення предметів мистецького циклу в **2–4 класах** початкової школи базується на основі Державного стандарту початкової школи (2017 р) та оновлених типових освітніх програм (2016 р., наказ Міністерства освіти і науки України від 05.08.2016 № 948 «Про затвердження змін до навчальних програм для 1-4-х класів загальноосвітніх навчальних закладів»).

Реалізація компетентнісного підходу в навчанні молодших школярів передбачає розширення діапазону форм організації навчання, методів та способів навчальної взаємодії у взаємозв'язку *урочної та позаурочної діяльності*. Із метою застосування учнями здобутих у процесі навчальної діяльності знань, умінь і навичок у позаурочний час можуть організовуватися різноманітні виховні заходи.

У випадках, коли програмовий матеріал різних навчальних предметів дозволяє інтегрувати його в межах одного навчального дня, можуть організовуватися так звані «тематичні дні», коли всі уроки за розкладом спрямовують на реалізацію єдиної виховної мети, що знаходить логічне продовження у виховному заході.

Серед методів навчання мають домінувати інтерактивні, методи навчання у русі, а діапазон навчальної взаємодії школярів має розширюватися поступово: у 2 класах - це переважно робота в парах і в малих групах (3 учні), у 3-4 класах – групова, командна робота.

Основна та старша школа

Вивчення предметів мистецького циклу в **5–9 класах** основної школи продовжує базуватися на основі Державного стандарту базової основної загальної середньої освіти (2017 р) та оновлених типових освітніх програм (2016 р.).

Опанування учнями музичних, візуальних та іншими мистецьких напрямів в основній школі ґрунтується на засадах компетентнісного, особистісно зорієнтованого, діяльнісного та інтегративного підходів.

Компетентнісний підхід сприяє формуванню предметних, міжпредметних і ключових компетентностей.

Особистісно зорієнтований підхід забезпечує розвиток в учнів індивідуальних художніх здібностей (музичних, образотворчих, хореографічних, театральних та ін.), творчого потенціалу.

Діяльнісний підхід спрямований на розвиток художніх умінь і здатності застосовувати їх у навчальній та соціокультурній практиці.

Інтегративний підхід виражається в акцентуванні взаємодії різних видів мистецтва в рамках освітньої галузі та пошуку міжпредметних зв'язків із предметами інших освітніх галузей, інтеграції шкільного навчання мистецтв із соціокультурним середовищем.

Навчальна програма «Мистецтво»(10–11 клас) розроблена відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти. Її зміст спрямований на цілісний художньо-естетичний розвиток особистості учня шляхом ознайомлення з мистецтвом культурних регіонів світу.

Вивчення мистецтва за новим змістом в 10 класі базується на основі Державного стандарту базової основної загальної середньої освіти (2017 р.) та оновлених типових освітніх програм (2016 р.) – рівень стандарту та профільний рівень.

Мистецька освіта учнів старшої школи здійснюватиметься за такими навчальними програмами:

- учні 11-х класів навчатимуться за програмами «Художня культура» (рівень стандарту, академічний, профільний рівні) та «Естетика» за відповідними типовими навчальними планами (наказ МОН від 27.08. 2010 № 834 «Про затвердження Типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів III ступеня»);
- учні 10-х класів – за навчальними програмами «Мистецтво» (рівень стандарту, профільний рівень) та відповідними типовими навчальними планами (накази МОН від 11.07.2017 № 995 «Про типові навчальні плани для 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів», від 24.11.2017 № 1541 «Про внесення змін до наказу МОН від 11.07.2017 № 995»).

Звертаємо увагу, що реалізація змісту освіти, визначеного Державним стандартом, у 10 класі на рівні стандарту здійснюватиметься, щонайперше, через базові та вибірково-обов'язкові предмети. До вибірково-обов'язкових належать навчальні предмети «Мистецтво» (освітня галузь «Мистецтво») та «Інформатика» й «Технології» (освітня галузь «Технології»). З них учень (учениця) має обрати два предмети, які він (вона) обов'язково опануватиме впродовж навчання у старшій школі: один в 10-му, інший - в 11-му класі, або одночасно два предмети в 10 і 11 класах (у такому разі години, передбачені на вибірково-обов'язкові предмети, діляться між двома обраними предметами)

Навчальні предмети	10 клас (кількість годин)	11 клас (кількість годин)
Вибірково-обов'язкові предмети (Інформатика, Технології, Мистецтво)	3	3

Тобто, за умови вибору учнем (ученицею) навчального предмета «Мистецтво» для вивчення у старшій школі (рівень стандарту), його годинний розподіл розраховується таким чином: 10 (або 11) клас – 3 години на тиждень; або 10–11 клас – по 1,5 години на тиждень відповідно у кожному навчальному році.

Профільне навчання у старшій школі передбачає можливість вивчення профільних предметів з різних освітніх галузей. Профіль формується закладом освіти з урахуванням можливостей забезпечення його якісної реалізації. У закладах загальної середньої освіти, що обрали мистецький профіль, навчальний предмет «Мистецтво» є **профільним** з відповідним годинним навантаженням: 5 годин у 10-му класі, 5 годин – в 11-му класі.

Зміст програми **рівня стандарту** репрезентує складову цілісної моделі загальної мистецької освіти. Вона розкриває можливість ознайомлення дитини зі світом мистецтва через провідні засади, притаманні різним видам мистецтва: **мова** мистецтва (початкова школа); **жанри та стилі** мистецтва (основна школа). У старшій школі на основі цих «трьох китів» учні знайомляться з різними культурами і мистецтвом світу.

Програма **рівню стандарту** реалізує вимоги державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (культурологічна змістова лінія освітньої галузі «Мистецтво»). Тематична структура програми розкриває особливості мистецтва культурних регіонів світу, визначених ЮНЕСКО: африканського, американського, далекосхідного, індійського, арабомусульманського, європейського (в тому числі мистецтва України як невід'ємної складової європейського мистецтва).

При цьому наголошуємо, що навчальна програма 10 класу дає можливості вчителю, орієнтуючись на вимоги та тематику, самостійно визначати обсяг годин на вивчення окремої теми, поурочний розподіл опанування кожної теми навчальної програми, якщо треба – змінювати порядок вивчення тем у межах навчального року.

Місія курсу «Мистецтво»: *захопити учнів мистецтвом різних регіонів світу*, виявити найхарактерніші ознаки мистецтва кожного регіону, знайти емоційний відгук, зацікавити їх настільки, щоб з'явилося бажання самостійно, більш ширше познайомитися з мистецькими шедеврами, найбільш яскравими художніми явищами, характерними саме тому чи іншому культурному регіону, є «візитівками» його мистецтва. Тільки на такому тлі відбуватиметься формування в учнів системи компетентностей, передбачених навчальною програмою.

Програма передбачає творче ставлення вчителя до змісту (добір творів мистецтва) і технологій навчання, поурочного розподілу, добору навчального художнього матеріалу. Особливістю навчальної програми є варіативність художнього змісту: кожен учитель має можливість обирати мистецькі твори для сприймання та виконання учнями, орієнтуючись на навчальну тематику.

Для реалізації практичної спрямованості курсу, вчитель має передбачити час для виконання учнями художньо-практичних (зокрема, проектних) завдань, враховуючи програмні вимоги, інтереси й потреби учнів цього віку. Тому провідними видами діяльності у контексті опанування мистецтва є **пізнання мистецтва**, яке відбувається через сприймання, інтерпретацію і оцінювання художніх творів з акцентом на культурологічний контекст та **творче самовираження** здобувача освіти, що реалізується через виконання мистецьких проектів (індивідуальних, колективних) та задоволення потреб

учнів у співі, образотворчій діяльності, конструюванні, фото- та відеозйомці тощо, що сприятиме активному формуванню компетентностей, визначених навчальною програмою.

Важливо збалансувати різні види діяльності учнів під час навчання і не перетворити курс «Мистецтво» у старшій школі в суто інформативний, не переважувати учнів зайвою інформацією, а наповнити його завданнями художньо-практичного спрямування. Доцільно зосередити увагу на найголовнішому – на видах мистецтва, їхніх специфічних унікальних особливостях, які презентують саме той чи інший культурний регіон світу.

Авторитарний підхід з монологічним викладом навчального матеріалу є *неефективним* і малоцікавим для учнів, особливо якщо це стосується мистецтва. Слід наголосити на важливості застосування вчителем різноманітного методичного інструментарію та пріоритетності діалогічних форм подачі матеріалу над монологічними. Адже сьогодні вчитель - це не тільки транслятор певної кількості знань й інформації, а партнер по опануванню світу мистецтва.

Наголошуємо, що для формування в учнів мистецьких компетентностей та реалізації практико-орієнтованого компонента змісту програми предмети художньо-естетичного: *музичне мистецтво, образотворче мистецтво, інтегровані курси «Мистецтво» та «Художня культура»* мають викладати вчителі зі спеціальною мистецько-педагогічною освітою (вчитель музичного мистецтва, вчитель образотворчого мистецтва, вчитель художньої культури) (лист МОН України від 09.06.2016 № 1/9-298).

Навчальна та методична література з предметів художньо-естетичного циклу зазначена у Переліках навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України, що розміщені на офіційному сайті МОН.

Список державних документів щодо нової мистецької освіти

1. Концепція Нової української школи (<http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/12/05/konczepczyia.pdf>).
2. Оновлені програми для початкової школи – «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво», «Мистецтво», 2–4 класи.
3. Типові освітні програми «Мистецтво» для 1–4 класів, 5–9, 10–11 класи (<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi>)
4. Державні стандарти (<https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>)
5. Оновлені програми для основної школи освітньої галузі «Мистецтво» (<https://artmon59-new.ed-era.com/>).
6. Опис ключових змін в програмах початкової школи (<http://old.mon.gov.ua/img/zstored/files/1-09-6pdf.pdf>).

7. Програма «Мистецтво» (профільний рівень та рівень стандарту)
(<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>).